NAVOIY ISSIQLIK ELEKTR STANSIYASIDA MOLIYAVIY RESURSLARNI SAMARALI BOSHQARISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH

Amonova Lola Xasan qizi
NavDKTU Mintaqaviy va Korporativ
strategiyalar kafedrasi,
5M-25M guruh magistranti
https://doi.org/10.5281/zenodo.23158114

Annotatsiya: Maqolada Navoiy issiqlik elektr stansiyasining moliyaviy resurslarini shakllantirish, taqsimlash va ulardan foydalanish samaradorligini oshirish muammosi tadqiq etilgan. Tadqiqotda iqtisodiy tahlil, moliyaviy koeffitsiyentlar, gorizontal va vertikal tahlil, dinamik taqqoslash usullari qo‘llanilgan. OpenInfo.uz portalidagi 2024–2026-yillardagi yillik va choraklik hisobotlar asosida korxonaning aktivlari, majburiyatlari, o‘z mablag‘lari, sof foydasi, likvidlik va rentabellik ko‘rsatkichlari tahlil qilingan. Asosiy natija – uzoq muddatli majburiyatlarning yuqori ulushi va kapital qo‘yilmalar o‘sishi sharoitida moliyaviy oqimlarni optimallashtirish zarurati. Ilmiy yangilik sifatida energetika korxonasiga moslashtirilgan “diagnostika–prognozlash–budjetlashtirish–monitoring” bosqichlaridan iborat integratsiyalashgan moliyaviy boshqaruv mexanizmi ishlab chiqilgan. Amaliy ahamiyati – taklif etilgan mexanizm xarajatlarni nazorat qilish, pul oqimlarini barqarorlashtirish va investitsion qarorlarni asoslashga xizmat qiladi.
Kalit so‘zlar: moliyaviy resurslar, moliyaviy boshqaruv mexanizmi, likvidlik, rentabellik, kapital tarkibi, pul oqimlari, energetika korxonasi, Navoiy IES, debitorlik qarzlari, investitsion faoliyat.

Аннотация: В статье исследуется проблема повышения эффективности формирования, распределения и использования финансовых ресурсов Навоийской тепловой электростанции. Применены методы экономического анализа, финансовых коэффициентов, горизонтального и вертикального анализа. На основе годовых и квартальных отчетов OpenInfo.uz за 2024–2026 гг. проанализированы активы, обязательства, собственный капитал, чистая прибыль, показатели ликвидности и рентабельности. Основной результат – необходимость оптимизации финансовых потоков в условиях высокой доли долгосрочных обязательств и роста капитальных вложений. Научная новизна – разработан интегрированный механизм финансового управления, адаптированный к энергетическому предприятию, включающий этапы «диагностика–прогнозирование–бюджетирование–мониторинг». Практическая значимость – механизм способствует контролю затрат, стабилизации денежных потоков и обоснованию инвестиционных решений.
Ключевые слова: финансовые ресурсы, механизм финансового управления, ликвидность, рентабельность, структура капитала, денежные потоки, энергетическое предприятие, Навоийская ТЭС.

Kirish

O‘zbekiston Respublikasida energetika sohasi iqtisodiyotning strategik tarmog‘i hisoblanadi. Issiqlik elektr stansiyalari mamlakat elektr energiya ishlab chiqarishining asosiy qismini ta’minlaydi. Ularning moliyaviy barqarorligi nafaqat korxona darajasida, balki milliy energetik xavfsizlik va makroiqtisodiy barqarorlikka bevosita ta’sir ko‘rsatadi [1; 2].

Navoiy issiqlik elektr stansiyasi (“Navoiy IES” AJ) Navoiy viloyati, Karmana tumani hududida joylashgan yirik ishlab chiqarish korxonasi bo‘lib, ochiq korporativ ma’lumotlar portalida muntazam moliyaviy hisobotlar e’lon qilinadi. Korxonaning moliyaviy resurslaridan foydalanish samaradorligi kapital tarkibi, debitorlik va kreditorlik qarzlari dinamikasi, investitsion faoliyat va likvidlik holati bilan chambarchas bog‘liq.

Tadqiqotning ilmiy muammosi quyidagicha ifodalanadi: Navoiy issiqlik elektr stansiyasida mavjud moliyaviy resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish, moliyaviy oqimlarni optimallashtirish, xarajatlarni nazorat qilish, investitsion resurslardan oqilona foydalanish va moliyaviy risklarni kamaytirish uchun mavjud boshqaruv mexanizmlarini qanday takomillashtirish mumkin? Muammo faqat nazariy emas, balki korxonaning real moliyaviy holati va energetika sohasi xususiyatlari (yuqori kapital sig‘imi, uzoq muddatli investitsiyalar, davlat tarif siyosati ta’siri) bilan bog‘liq holda ko‘rib chiqiladi. Tadqiqot maqsadi – Navoiy issiqlik elektr stansiyasida moliyaviy resurslarni shakllantirish, taqsimlash va ulardan foydalanish samaradorligini ilmiy jihatdan tahlil qilish hamda moliyaviy resurslarni samarali boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish bo‘yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqish.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Moliyaviy resurslarni boshqarish nazariyasi xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan keng o‘rganilgan. J. Van Horne, Yu. Brigham, R. Brealey va S. Myers asarlarida moliyaviy resurslar kapital tuzilmasi, pul oqimlari va risklarni boshqarish bilan bog‘liq holda talqin etiladi [3]. O‘zbekiston sharoitida moliyaviy resurslarni boshqarishning nazariy-metodologik jihatlari B. Narzulloyev [4], G. Jumatova [5] ishlarida yoritilgan. Energetika korxonalarining moliyaviy barqarorligi va investitsion faoliyati masalalari M. Ergashev [6], I. G‘ofurov [7] tadqiqotlarida tahlil qilingan. Energetika sanoatida boshqaruv hisobi va moliyaviy menejment vositalarini takomillashtirishga bag‘ishlangan dissertatsion ishlar [8] shuni ko‘rsatadiki, sohaga xos xususiyatlar (yuqori asosiy vositalar ulushi, tarif tartibga solinishi, valyuta risklari) an’anaviy moliyaviy boshqaruv modellari samaradorligini pasaytiradi.

O‘zbekiston Respublikasining “Elektr energetikasi to‘g‘risida”gi Qonuni [9] va Energetika vazirligi faoliyati doirasidagi normativ hujjatlar sohada moliyaviy shaffoflik va korporativ boshqaruvni kuchaytirishni talab qiladi. Biroq Navoiy issiqlik elektr stansiyasining aniq moliyaviy ko‘rsatkichlari asosida integratsiyalashgan boshqaruv mexanizmini ishlab chiqish bo‘yicha maxsus tadqiqotlar yetarli emas. Ushbu maqola aynan shu bo‘shliqni to‘ldirishga qaratilgan.

Ma’lumotlar manbalari sifatida OpenInfo.uz portalidagi “Navoiy IES” AJ ning 2024-yil 08.08-dagi yillik hisoboti, 2026-yil 28.08-da tasdiqlangan yillik hisoboti va 2025–2026-yillardagi choraklik balanslari ishlatilgan [10; 11; 12]. Barcha raqamlar ushbu rasmiy hisobotlardan olingan.

Natijalar va ularning tahlili

Quyida “Navoiy IES” AJ ning OpenInfo.uz portalidagi rasmiy yillik hisoboti (tasdiqlangan 28.08.2026) asosida asosiy moliyaviy ko‘rsatkichlar tahlil qilinadi.

1-jadval. Navoiy IES AJ ning asosiy moliyaviy ko‘rsatkichlari dinamikasi (ming so‘m)

Ko‘rsatkich	Davr boshiga	Davr oxiriga	O‘zgarish
Asosiy vositalar (qoldiq qiymati)	3 409 168 396	2 950 822 252	−13,4 %
Nomoddiy aktivlar	2 834 046 365	2 438 046 365	−14,0 %
Kapital qo‘yilmalar	368 276 097	2 505 755 539	+580,4 %
Uzoq muddatli debitorlik	3 431 104 508	3 177 823 005	−7,4 %
Jami uzoq muddatli aktivlar	**10 043 060 881**	**11 072 447 161**	**+10,2 %**
Tovar-moddiy zaxiralar	1 051 300 216	869 062 724	−17,3 %
Debitorlar jami	3 492 994 941	3 925 483 757	+12,4 %
Pul mablag‘lari	70 775 694	241 114 705	+240,7 %
Jami joriy aktivlar	**5 052 168 707**	**5 380 245 485**	**+6,5 %**
Jami aktivlar	**15 095 229 588**	**16 452 692 646**	**+9,0 %**
Ustav kapitali	2 577 406 890	2 577 406 890	0 %
Zaxira kapitali	353 681 731	358 094 453	+1,2 %
Taqsimlanmagan foyda	35 293 165	377 308 434	+969,1 %
Jami o‘z mablag‘lari	**2 966 381 786**	**3 312 809 777**	**+11,7 %**
Uzoq muddatli majburiyatlar	10 648 223 535	12 090 666 030	+13,5 %
Joriy majburiyatlar	1 480 624 267	1 049 216 839	−29,1 %
Jami majburiyatlar	**12 128 847 802**	**13 139 882 869**	**+8,3 %**

Manba: OpenInfo.uz – “Navoiy IES” AJ yillik hisoboti (28.08.2026) asosida hisoblangan [10].

Jadvaldan ko‘rinadiki, aktivlar 9,0 foizga o‘sgan. Eng katta o‘sish kapital qo‘yilmalarda (+580,4 %) kuzatiladi, bu modernizatsiya jarayonlarining faollashganini ko‘rsatadi. O‘z mablag‘lari 11,7 foizga oshgan, asosan taqsimlanmagan foyda hisobiga. Biroq uzoq muddatli majburiyatlar (bank kreditlari va qarzlar) ham 13,5 foizga oshgan.

2-jadval. Moliyaviy natijalar hisoboti asosiy ko‘rsatkichlari (ming so‘m)

Ko‘rsatkich	O‘tgan davr	Hisobot davri	O‘zgarish
Sof tushum	5 704 726 131	5 731 654 354	+0,5 %
Sotilgan mahsulot tannarxi	5 029 953 853	5 000 756 084	−0,6 %
Yalpi foyda	674 772 278	730 898 270	+8,3 %
Davr xarajatlari	197 437 978	150 636 287	−23,7 %
Asosiy faoliyat foydasi	504 059 155	594 977 984	+18,0 %
Sof foyda	**33 941 346**	**375 937 997**	**+1 007,6 %**

Manba: OpenInfo.uz – “Navoiy IES” AJ yillik hisoboti [10].

Sof foyda sezilarli o‘sgan. Bu asosan valyuta kurs farqlari bo‘yicha daromadlarning oshishi va davr xarajatlarining kamayishi hisobiga yuz bergan. Biroq foizli xarajatlar o‘sgan (34,2 mlrd dan 210,3 mlrd so‘mga).

3-jadval. Moliyaviy barqarorlik va likvidlik ko‘rsatkichlari

Ko‘rsatkich	2024-yil hisoboti	2025–2026 hisoboti
Ustav kapitali rentabelligi	0,015	14,58
Umumiy to‘lovga layoqatlilik qoplash koeffitsiyenti	2,21	5,12
Mutlaq likvidlik koeffitsiyenti	0,044	9,6
O‘z jalb qilingan / o‘z mablag‘lari	0,25	3,15
Asosiy fondlarni yangilash koeffitsiyenti	0,002	0,005
O‘z / qarz mablag‘lari nisbati	4,5	7,8

Manba: OpenInfo.uz yillik hisobotlar [10; 11].

Koeffitsiyentlarning yaxshilanishi moliyaviy holatning mustahkamlanishini ko‘rsatadi. Biroq o‘z / qarz mablag‘lari nisbatining 7,8 ga yetishi uzoq muddatli qarz yukining yuqoriligini bildiradi. Debitorlik qarzlari (xaridorlar va buyurtmachilar) 2 892,9 mlrd dan 3 659,6 mlrd so‘mga oshgan. Bu aylanma mablag‘larning “muzlab” qolish xavfini oshiradi. Pul mablag‘lari esa sezilarli o‘sgan.

Muhokama

Tahlil shuni ko‘rsatadiki, Navoiy IES da moliyaviy resurslar asosan o‘z mablag‘lari (ustav kapitali va taqsimlanmagan foyda) va uzoq muddatli qarzlar hisobiga shakllanadi. Kapital qo‘yilmalarning keskin o‘sishi investitsion faollikni tasdiqlaydi, ammo bu qarz yukini ham oshiradi. Asosiy muammolar uzoq muddatli majburiyatlarning yuqori ulushi, debitorlik qarzlarining o‘sishi, foizli xarajatlarning oshishi, asosiy vositalar qoldiq qiymatining pasayishi (amortizatsiya) dan iborat. Energetika korxonalarida tarif tartibga solinishi va yoqilg‘i xarajatlarining katta ulushi moliyaviy rejalashtirishni murakkablashtiradi. Valyuta kurs farqlari sof foydaga kuchli ta’sir ko‘rsatadi. Aniq raqamli samaradorlik hisobi uchun qo‘shimcha ichki ma’lumotlar talab etiladi.

Xulosa

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, Navoiy issiqlik elektr stansiyasida moliyaviy resurslardan foydalanish samaradorligi so‘nggi yillarda yaxshilangan (sof foyda o‘sishi, likvidlik koeffitsiyentlarining oshishi). Biroq uzoq muddatli qarz yukining yuqoriligi va debitorlik qarzlarining o‘sishi moliyaviy risklarni saqlab qolmoqda. Kelgusida tadqiqotni ichki boshqaruv hisobotlari va ssenariy modellashtirish asosida chuqurlashtirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasining “Elektr energetikasi to‘g‘risida”gi Qonuni, 2024-yil 9-iyul.
2. O‘zbekiston Respublikasi Energetika vazirligi. Rasmiy ma’lumotlar. URL: https://minenergy.uz
3. Brigham E.F., Houston J.F. Fundamentals of Financial Management. 15th ed. Cengage Learning, 2019.
4. Narzulloyev B. Moliyaviy resurslarni boshqarishning nazariy-metodologik va amaliy jihatlari // Green Economy and Development. 2026. Vol. 4. Issue 2.
5. Jumatova G. Aksiyadorlik jamiyatlarida moliyaviy resurslarni boshqarish samaradorligini oshirishning uslubiy asoslarini takomillashtirish // Zenodo. 2025.

6. Ergashev M. Yoqilg‘i-energetika korxonalari moliyaviy barqarorligini ta’minlashda investitsion faoliyatning ahamiyati // Green Economy and Development. 2023.
7. G‘ofurov I. Yoqilg‘i-energetika korxonalarining mamlakat iqtisodiyotidagi ahamiyati // Sci-p.uz. 2025.
8. Energetika sanoati korxonalarida boshqaruv hisobini takomillashtirish bo‘yicha dissertatsion tadqiqotlar (TSUE elektron kutubxonasi materiallari).
9. O‘zbekiston Respublikasi “Elektr energetikasi to‘g‘risida”gi Qonuni (2024).
10. “Navoiy IES” AJ. Yillik hisobot. OpenInfo.uz, 28.08.2026. URL: https://openinfo.uz
11. “Navoiy IES” AJ. Yillik hisobot. OpenInfo.uz, 08.08.2024.
12. “Navoiy IES” AJ. Choraklik hisobotlar. OpenInfo.uz, 2025–2026.